

POËZIE VOOR SCHEPPENDE LEZERS

Over Gestamelde werken van Rozalie Hirs

JOOST BAARS

FOTO KLAAS KOPPE

In zekere zin snap ik het onderscheid dat er doorgaans wordt gemaakt tussen 'makkelijke' en 'moeilijke' poëzie niet. Ik zal u een uitgebreide uiteenzetting daarover besparen, maar het komt hier op neer. Ieder gedicht, of het nu 'makkelijk' of 'moeilijk' is, bestaat uit woorden. Die woorden genereren bij lezing – op zichzelf én in relatie tot elkaar – nagenoeg als vanzelf betekenis. Je hoeft dus enkel je blik door de tekst te laten gaan en de betekenis zijn werk te laten doen.

Het verschil is dat je bij 'moeilijke' poëzie misschien wat minder snel denkt dat je 'snapt' wat er staat – misschien denk je het wel nooit. Daartegenover denk je bij 'makkelijke' poëzie wellicht wat te snel te snappen wat er staat. In beide gevallen valt er na lezing van een gedicht nog heel veel te ontdekken. Als dat feit de lezer ontmoedigt, spreekt hij van

'moeilijke' en 'ontoegankelijke' poëzie. Moedigt het hem aan, dan zegt hij: makkelijk, toegankelijk. Maar in beide gevallen is het belangrijkste: er staat meer dan er staat. En dat 'meer' kun je in zekere zin alleen 'begrijpen' door te omarmen dát je het niet overziet, omdat je alleen in volstrekte subjectiviteit tegenover een gedicht kunt staan.

Bij het lezen van *Gestamelde werken*, de nieuwe bundel van **Rozalie Hirs**, dacht ik vaak aan sneeuw. Niet sneeuw uit de hemel, maar sneeuw op een scherm. Op hedendaagse digitale tv's is die niet meer te zien, maar de meeste mensen herinneren zich die beeldschermruis nog wel van vroeger. Ruis is het resultaat van het feit dat de ontvanger van de televisie willekeurige straling oppikt: van elektrische apparaten in de buurt tot verre blikseminslagen, tot de kosmische achtergrondstraling die het resultaat is van de oerknal: datgene wat de televisie, de straling, onszelf en het waarnemingsvermogen waarmee we de ruis zien, heeft voortgebracht.

Ook dacht ik aan een boek van antropoloog Lynne Isbell, *The Fruit, the Tree and the Serpent*. Daarin zoekt Isbell naar een verklaring waarom mensen zo goed kunnen zien. Ze betoogt dat slangen en fruit daarop grote invloed gehad hebben. Een van haar beweringen is dat primaten scherper kunnen zien als ze zich geëvolueerd hebben in gebieden waar veel slangen leven: dat leverde onder meer een gedetailleerde en razendsnelle focus op. Voor fruiteters is het belangrijk gedetailleerd onderscheid te kunnen maken tussen kleurschakeringen, bijvoorbeeld om rijp van onrijp en veilig van giftig te kunnen onderscheiden. En daarbovenop verzoent Isbell evolutiebiologie met mythologie. Slangen en fruit komen erg veel voor in allerlei oorsprongsmythen in de geschiedenis, niet in de laatste plaats in Genesis. Daarvan kan gezegd worden dat de mens er zijn onderscheidende waarnemingsvermogen niet alleen verkrijgt dankzij een slang en een stuk fruit (door het eten van de Boom der Kennis), maar ook dankzij het benoemen, het vertellen, de taal.

Ruis als nog niet waargenomen werkelijkheid, dus. En de mens vóór zijn vermogen waar te nemen en te noemen. Alle gedichten in *Gestamelde werken* zijn in meer of mindere mate anakoloetisch. Een anakoloet is een vorm waarbij de ene zin in de andere overloopt en gebruikmaakt van een voortdurend veranderende grammatica. Dat levert een soort talige ruis op: ruwe, onverwerkte betekenis die uit zijn voegen barst van de mogelijkheden. Neem de eerste reeks in de bundel, 'een dag': 'vliegende ogen met verende vleugels lichten geworpen / op een landkaart getekend in handen vlamvend / klaarwakker dat zei ik toch niet een ademloos lichtgewicht'. Worden er vleugels gelicht? Of worden er lichten geworpen? Worden er lichten geworpen op een landkaart? Of is wat er op de landkaart

wordt geworpen een iemand? Of wordt er iets op een landkaart getekend? Is hier sprake van vlamme handsen? Of is er iemand vlamme klaarwakker? Ik kan zo doorgaan, de betekenis­mogelijkheden zijn eindeloos. En misschien is dat ook wel precies het punt waar Hirs ons naartoe wil brengen: terug naar de ruis, vóór de waarneming, vóór het noemen, terug naar de eindeloosheid van de mogelijkheden.

De reeks 'zonder titel' geeft aanwijzingen hoe je de bundel zou kunnen lezen. Neem dit gedicht:

vandaag probeer ik hartgrondig steeds opnieuw
waar ik steeds zo hartgrondig stuitend goed
naar zoeken moet

een falen tegelijk onmetelijk licht
en handzaam klein genoe­
om mee te kunnen nemen –
altijd bij me te dragen

een falen bij de tijd
van nu en van mij – tegelijk
even alomvattend

onpersoonlijk

De opdracht uit de eerste strofe stelt Hirs niet alleen zichzelf, maar ook haar lezer: hartgrondig steeds opnieuw iets doen waarvan je niet weet wat het is, maar waar je steeds hartgrondig stuitend goed naar moet zoeken. Iets doen dus, zonder te weten wat, door ernaar te zoeken.

'Stuitend' is een woord van belang. Waarnemen is: ergens op stuiten, op iets stuitends ook, iets dat tegen­spreekt. Dat is het 'falen' in dit gedicht, het falen in het waarnemen van *alles tegelijk*. Waarnemen is *kiezen*. Door te 'falen' word je persoonlijk – je waarneming wordt iets dat jou persoonlijk kenmerkt – en daar­door brengt het je in de tijd, maakt het je immanent: 'een falen bij de tijd / van nu en van mij (...)'. Tegelijk is het juist doordat Hirs dit karakteriseert als 'falen' een manier om op een negatieve manier tóch het onper­soonlijke, alomvattende, waar te nemen. Door dit falen 'altijd bij me te dragen' (lees: door zich altijd van het feit bewust te zijn dat waarnemen *falen* is), is het mogelijk om, daardoor­heen, in zekere zin *alles tegelijk* waar te nemen. Want de hele kosmos zit in het falen van de waarneming besloten. Het is waar het noemen op stuit. En omdat het stuiten een falen is in het noemen, wordt stuiten stamelen.

Dat is niet slechts spiritueel, het is ook politiek. Dat blijkt wel uit het feit dat het stamelen uit de bundel­titel

letterlijk voorkomt in een van de twee gedichten die Hirs schreef als reactie op het politieke chapbook van Frank Keizer, *Dear world, fuck off, ik ga golfen*. Hirs schrijft, Keizer enigszins parafra­serend: 'een wereld als verzameling / gestamelde mogelijkheden'. Je afvragen wat je moet doen in en met de wereld, wordt politiek als die vraag synoniem is aan de vraag hoe je naar de wereld moet kijken, als het kijken niet slechts een objectief registreren wordt, maar een sub­jectief falen. Daarin ligt de vrije wil besloten.

Maar het blijft niet bij dit politieke (je zou ook kunnen zeggen: het politieke is alomtegenwoordig). De magistrale dubbele reeks 'het wil en wil je / long at present longing' maakt dat duidelijk. Niet alleen bevat hij de meest anakoloetische gedichten uit de bundel ('het wil en wil je tegen die boom daar / zien van hoe je stam bloeit in parels / vochtigst zaadbad weg te drinken grasland / in zeven sloten langs het tafelblad tegelijk'). De reeks vindt twee keer in een andere taal plaats (Nederlands en Engels), volgens de aantekeningen in de bundel om 'de intrinsieke regels' van de talen te onderzoeken. Een van de beoogde doelen is dus om letterlijk achter de taal te kijken. Dat het om een spre­ken gaat dat zowel poëtisch, wetenschappelijk, politiek en erotisch is, suggereert nog meer dat Hirs ons niet slechts onder onze taalverschillen wil laten kijken, maar onder ons taalvermogen zelf. Daar treffen we 'het wil en wil je' aan: iets dat wil (iets dat schept), iets dat jou wil (jou schept) en iets dat je vraagt om te gaan willen (wil je? – om te gaan scheppen dus).

Je zou bijna denken met onversneden religieuze poëzie te maken te hebben. Van de gnostische soort, dat wel. Maar veel belangrijker is dat bij Hirs religie, filosofie, erotiek, politiek, spiritualiteit en psychologie geen verschillende 'gebieden' zijn waarop haar poëzie zich afspeelt. Haar werk gaat recht de kosmische ruis in, waaruit al die 'disciplines' voortkomen, en roept uiteindelijk vooral op tot handelen in volstreckte subjectiviteit. Kijk, zoals je gezien bent. Noem, zoals je genoemd bent. Maak, zoals je gemaakt bent. En lees als een schepper: stamelend.

ge sta
mel de
werken

Rozalie Hirs

Querido, Amsterdam, 2012

64 p. / € 18,95